

Η έννοια του προσώπου και του ατόμου στην θεολογική σκέψη (πρωτοπρεσβύτερος Ευστράτιος Καρατσούλης)

/ [Πεμπτούσια· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ένα πρόσωπο της εποχής μας με μεγάλη θεολογική εμπειρία που μελέτησε την έννοια του προσώπου είναι ο Γέροντας Σωφρόνιος Σαχάρωφ, ο οποίος υποστήριξε ότι πνευματικά το πρόσωπο με το άτομο είναι δύο αντίθετες έννοιες [34]. Το άτομο φανερώνει τον άνθρωπο ως μία μονάδα του είδους στο οποίο ανήκει, υποτασσόμενο στην ίδια του την φύση. Αυτή η αντίληψη όμως εγκλωβίζει τον άνθρωπο σε μια υποτιθέμενη οντολογική αυτάρκεια και τον εμποδίζει να δει την τραγική του κατάσταση, η οποία τον οδηγεί στον θάνατο [35]. Ο γέροντας κατανόησε μετά από ασκητικούς αγώνες ότι ο Θεός εμφανίζεται ως πρόσωπο μέσα από την φράση Εγώ ειμί ο ων [36]. Η υποστατική αυτή διατύπωση έδωσε την δυνατότητα στον Σωφρόνιο να κατανοήσει ότι ο Θεός είναι πρόσωπο. Δεν είναι μία αφηρημένη έννοια, ούτε η ουσία Του παίζει τον πρωταρχικό λόγο. Η υποστατική αρχή αποτελεί την εσώτατη αρχή του Είναι του Θεού. Αυτό έχει άμεσες συνέπειες στην χριστιανική ανθρωπολογία και την

δυνατότητα της προσωπικής ύπαρξης για τον άνθρωπο [37].

Ο Σωφρόνιος ερμήνευσε χριστολογικά το ανθρώπινο πρόσωπο. Υποστήριξε ότι ο άνθρωπος για να κατασταθεί πρόσωπο πρέπει να φτάσει στο καθ' ομοίωσιν, αφού πρώτα κενωθεί κατά τρόπο παρόμοιο που ο Θεός κενώθηκε δια του Ιησού Χριστού [38]. Η κένωση, η οποία αποτελεί μια ησυχαστική επιρροή, πραγματοποιείται α) με την θεοεγκατάλειψη, η οποία βιώνεται κυρίως από διανοούμενους, ασκητές ή πιστούς αλλά και β) με την περιχώρηση [39]. Με την θεοεγκατάλειψη ο άνθρωπος παιδαγωγικά εγκαταλείπεται από την Χάρη του Θεού, με αποτέλεσμα να αισθανθεί την κενότητα και την απόλυτη μοναξιά. Τότε η καρδιά του ανθρώπου αισθάνεται την ανάγκη να βγει από την εγωιστική του αυταρέσκεια και να ανοιχθεί προς τον Θεό, τον συνάνθρωπο και την κτίση. Η κίνηση αυτή προς τον άλλο οδηγεί τον άνθρωπο στην περιχώρηση, την προσευχή, την ασκητική και λειτουργική του ανθρώπου για όλη την δημιουργία. Ο άνθρωπος τότε με την προσευχή του ανεβάζει όλη τη δημιουργία στο Θεό και ο τελικός σκοπός του είναι η εν-χρίστωση των πάντων δια της Χάριτος. Ο σταυρός αυτής της καθόδου, της θεοεγκατάλειψης, είναι η απaráβατη προϋπόθεση για την αναστάσιμη άνοδο του ανθρώπου προς τον Θεό [40]. Έτσι η κένωση, αν δεν φέρει την απελπισία στον άνθρωπο, ελκύει την θεία Χάρη. Τότε γεννιέται η δοξολογία και η ευγνωμοσύνη στην καρδιά του ανθρώπου φέρνοντας στον άνθρωπο την οντολογική του ολοκλήρωση ως προσώπου. Ανατέλλει, όπως αναφέρει ο γέροντας Σωφρόνιος, ο

πνευματικός ήλιος το όνομα του οποίου είναι υπόστασις (πρόσωπον). Αυτή είναι η αρχή μίας καινούργιας μορφής ύπαρξης του ανθρώπου με την Αγία Τριάδα, όχι επιφανειακά ή διανοητικά, αλλά οντολογικά [41]. Η λειτουργική προσευχή και ο ασκητισμός βοηθούν τον άνθρωπο να καταστεί πρόσωπο [42].

Ένας άλλος σύγχρονος θεολόγος, ο οποίος ασχολήθηκε με την μελέτη του προσώπου είναι ο Ιωάννης Ζηζιούλας, μητροπολίτης Περγάμου. Ο Ζηζιούλας υποστηρίζει ότι στη σύγχρονη εποχή η έννοια του ανθρώπινου προσώπου έχει χάσει την ιερότητά του. Η υποβάθμιση του ανθρώπου σε άτομο στέρησε την δυνατότητα στον δυτικό κόσμο να διασώσει την έννοια του ανθρώπινου προσώπου. Ο άνθρωπος υποστατικά μπορεί να υπάρξει μόνο ως πρόσωπο. Η έννοια του προσώπου δεν είναι μία πρόσθετη ιδιότητα του ανθρώπου, ως προσωπείο σύμφωνα με την ελληνική φιλοσοφία, αλλά είναι στην φύση του να υπάρχει ως πρόσωπο. Ο Θεός είναι ελεύθερος οντολογικά και μπορεί να υπάρξει ως πρόσωπο. Ο άνθρωπος υπάρχει ως πρόσωπο μόνο σε σχέση με τον Άλλο και κατ' επέκταση με τον συνάνθρωπο. Αλλιώς καταντά άτομο [43].

Ο ίδιος θεολόγος υποστηρίζει ότι το Τριαδικό δόγμα αποτελεί μία εικόνα της κοινωνίας των ανθρώπων ως πρόσωπα. Τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδας ζουν

αρμονικά, ισότιμα, αλληλοπεριχωρούνται χωρίς να κινδυνεύει η ενότητα τους από την αδιάλειπτη κοινωνία μεταξύ τους. Η ετερότητα αποτελεί βασικό συστατικό της ταυτότητας του Θεού και δεν είναι αποτέλεσμα της [44]. Η αιτία της οντολογικής ελευθερίας βρίσκεται στον τρόπο ύπαρξης του κάθε προσώπου. Ο Πατέρας, ο οποίος είναι η αρχή της θεότητας, από αγάπη γεννά τον Υιό και εκπορεύει το Πνεύμα. Έτσι η ελευθερία της ύπαρξης του Θεού βασίζεται στην αγάπη. Αυτή αποτελεί έναν τρόπο της άσκησης της ελευθερίας του Θεού. Η αγάπη δεν έχει ηθική έννοια αλλά οντολογικό βάθος και περιεχόμενο. Ο ίδιος ο Θεός είναι Αγάπη και η αγάπη δεν είναι απλά μία ιδιότητα του Θεού αλλά είναι ο ίδιος ο Θεός. Είναι μέρος της ουσίας Του, ένα οντολογικό συστατικό Του [45]. Η αγάπη ως βασικό χαρακτηριστικό του προσώπου του Θεού είναι αυτή που οδηγεί στην οντολογική ελευθερία και κατ' επέκταση στην ελευθερία του ανθρώπου [46]. Ο άνθρωπος ζει ως πρόσωπο μέσα στην κοινωνία της αγάπης. Εάν βρεθεί έξω από αυτήν, χάνει την μοναδικότητά του και γίνεται άτομο, χωρίς όνομα και ταυτότητα. Ουσιαστικά ο πνευματικός θάνατος είναι η απουσία της αγάπης με τα άλλα πρόσωπα, ενώ ζωή είναι η επιβεβαίωση του προσώπου με την αγάπη [47].

Η αγάπη στην πληρότητά της έχει ένα ευχαριστιακό υπόβαθρο. Στην Ευχαριστία, δεν υπάρχει ατομική ωφέλεια, ατομική ευσέβεια, ή μία ψυχολογική ικανοποίηση. Αποτελεί ένα εκκλησιαστικό γεγονός, ολόκληρης της κοινότητας, μέσα στην οποία όλα τα ατομικά χαρακτηριστικά, διατηρώντας την ετερότητά τους, εγκεντρίζονται στο Σώμα του Χριστού. Σ' αυτό βοηθά το Άγιο Πνεύμα, το οποίο μοιράζει τα χαρίσματα και καθιστά εφικτή την εμπειρία της θέωσης. Η Εκκλησία, ως σώμα του Χριστού και η συσσωμάτωση του ανθρώπου σ' Αυτόν, δίνει την δυνατότητα να βιώσει την αγάπη ως θυσία του εγώ χάριν του άλλου. Μέσω της Θείας Ευχαριστίας, πραγματοποιείται η ενωτική σχέση της εκκλησιαστικής υπόστασης με την βιολογική ύπαρξη του ανθρώπου. Στη Θεία Ευχαριστία ο άνθρωπος μετέχει ψυχοσωματικά, χωρίς να απολέσει την βιολογική ύπαρξή του, ενδύεται και την εκκλησιαστική υπόστασή του, διαφυλάττοντας την ακεραιότητά του. Ο άνθρωπος τότε παύει να είναι άτομο και νοείται ως πρόσωπο, ως πραγματικότητα [48].

Σ' αυτές τις θέσεις του Ζηζιούλα αξίζει να σημειωθούν οι ενστάσεις του Νικόλαου Λουδοβίκου και συγκεκριμένα για την έννοια του προσώπου. Ο Λουδοβίκος δεν συμφωνεί με την ταύτιση της φύσης με την αναγκαιότητα και του προσώπου με την ελευθερία. Διότι με το διαχωρισμό αυτό η φύση ταυτίζεται με την πτώση, με την αρνητικότητα, την σχεσιαστικότητα, την αμαρτία, ενώ το πρόσωπο ανήκει στο χώρο της ελευθερίας και της Χάρης. Αυτή η άποψη κατά τον Λουδοβίκο αποτελεί έναν νέο υπερβατικό υποκειμενισμό, ο οποίος είναι ξένος με την πατερική θεολογία .

Έτσι το ερώτημα, το οποίο γεννιέται είναι αν η φύση αποκλείεται της Χάρης και της σωτηρίας. Οι πατέρες της Εκκλησίας υποστηρίζουν ότι το ανθρώπινο πρόσωπο, όχι μόνο είναι αδιανόητο χωρίς τα φυσικά ιδιώματα του, αλλά και η ετερότητα του προσώπου δεν μπορεί να υφίσταται χωρίς την φύση. Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής αναφέρει ότι η φύση είναι αναπόσπαστο μέρος του προσώπου και είναι στοιχείο της ταυτότητάς του . Ο ορισμός του Μάξιμου για το πρόσωπο αναφέρεται στον τρόπο ύπαρξης της φύσης, η οποία είναι προσωπική. Έτσι η φύση είναι και αυτή δημιουργημένη από τον Θεό και προσκαλείται να συμμετάσχει στην κλήση για διάλογο του ανθρώπου με τον Θεό. Ο προσωπικός τρόπος ύπαρξης του ανθρώπου δεν αποκλείει την φύση και δεν προσπαθεί να απελευθερωθεί από αυτήν, αλλά συμμετέχει ενεργά σ' αυτόν τον διαλογικό τρόπο ύπαρξης για το αληθινό έσχατο νόημα της ύπαρξης. Η φύση και το πρόσωπο δεν είναι δύο αντίθετα και εχθρικά στοιχεία αλλά αποτελούν την μία πραγματικότητα του ανθρώπου ως προσωπικό διαλογικό γεγονός. Η εικόνα του Θεού στον άνθρωπο δεν αναφέρεται μόνο στο πρόσωπο του, αλλά και την φύση του [51]. Έτσι η ελευθερία αποτελεί υπόθεση και της φύσης και όχι μόνο του προσώπου [52].

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

Παραπομπές:

34. Σωφρόνιος Σαχάρωφ, *Άσκησις και θεωρία*, (Έσσεξ Αγγλίας : Ι.Μ.Τιμίου Προδρόμου, 2010) σ. 165.
35. Νικόλαος Κόιος, *Θεολογία και Εμπειρία κατά τον Γέροντα Σωφρόνιο* (Άγιον Όρος : Ι. Μ. Βατοπαιδίου, 2007) σ. 75.
36. «Εγώ ειμί ο ων» Έξοδ. 3 : 14.
37. Νικόλαος Κόιος ο.π., σ. 76.
38. Ιωάννης Ζηζιούλας, «Η περί προσώπου αντίληψη του Γέροντος Σωφρονίου σε σχέση με τα σύγχρονα θεολογικά ρεύματα.» <http://istologio.org/?tag=%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF> (ανάκτηση 25-2-2016).
39. Σωφρόνιος Σαχάρωφ, *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί* (Έσσεξ Αγγλίας : Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, 1992) σσ. 193-220.
40. Νικόλαος Λουδοβίκος, *Οι τρόμοι του προσώπου και τα βάσανα του έρωτα : κριτικοί στοχασμοί για μια μετανεωτερική θεολογική οντολογία*, ο.π., σσ. 167-169.
41. Σωφρόνιος Σαχάρωφ, ο.π., σ. 301.
42. Ιερόθεος Βλάχος, *Το πρόσωπο στην Ορθόδοξη παράδοση* (Λιβαδειά : Ιερά Μονή Γενεθλίου Θεοτόκου, 2005) σσ. 88-102.
43. Ιωάννης Ζηζιούλας, *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητρ. Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος*, ο.π., σ. 299.
44. Ο ίδιος, «Κοινωνία και ετερότητα» *Σύναξη τεύχ. 76* (Αθήνα : Σύναξη, 2000) σσ. 9-10.
45. «Ή μη αγαπών ουκ έγνω τον Θεόν. Ήτι ο Θεός αγάπη εστί.» Α΄ Ιω. 4, 8. και «Και ημείς εγνώκαμεν και πεπιστεύκαμεν την αγάπην ην έχει ο Θεός εν ημίν. Ή Θεός αγάπη εστί, και ο μένων εν τη αγάπη εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αυτώ.» ο.π., 4, 16.
46. Ιωάννης Ζηζιούλας *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητρ. Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος*, ο.π., σ. 302.
47. ο.π., σ. 307.
48. Ο ίδιος, *Η Κτίση ως Ευχαριστία : θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας*3 (Αθήνα : Ακρίτας, 1998) σσ. 29-30.
49. Νικόλαος Λουδοβίκος, *Οι τρόμοι του προσώπου και τα βάσανα του έρωτα : κριτικοί στοχασμοί για μια μετανεωτερική θεολογική οντολογία*,

ο.π., σ. 23.

51. Νικόλαος Λουδοβίκος, *Ορθοδοξία και Εκσυγχρονισμός : Βυζαντινή Εξατομίκευση, Κράτος και Ιστορία στην Προοπτική του Ευρωπαϊκού Μέλλοντος* (Αθήνα : Αρμός, 2006) σσ. 166-172.

52. «ουκ άρα ηναγκασμένα τα των νοερών φυσικά» Μάξιμος ο Ομολογητής, Συζήτησις μετά Πύρρου, ο.π., 293 BC.